A HÁBORÚS SZERHASZNÁLAT ALAKULÁSA

A Polgárháborútól napjainkig

TÓTH ENIKŐ

Bevezetés

A háborús kábítószer-használat nem újkeletű jelenség. A katonákat feletteseik, ápolóik és nem ritkán saját családjuk látta el narkotikumokkal, hogy ezzel nyújtsanak nekik fizikai és lelki támogatást, hogy el tudják viselni mindazt, amivel a fronton szembesülnek. Az első feljegyzés, ami dokumentálja a háborús droghasználat mikéntjét az amerikai polgárháború idejéből maradt ránk (Kamienski 2016).

Függetlenül attól, hogy a háborús kábítószer-használat stresszkezelés céljából történik, nem maradnak el negatív következményei sem, mint a pszichózisban történő öngyilkosságok, hirtelen szívleállások, hallucinációk és hazatérve a függőséggel való küzdelem. Jellemzően ez utóbbi tünet foglalkoztatta legkevésbé a hadászati vezetőket. A katonák otthoni környezetben teljesen egyedül maradtak traumáikkal és függőségükkel, így az aktív szolgálatból hazatérő veteránok esetében rendkívül gyakori a tiltott kábítószer-használat. Megfelelő támogatás (gyógyszer, pszichoterápia, jó szociális/családi háttér) és reziliencia birtokában a veteránok szerfogyasztásának gyakorisága jó eséllyel fokozatosan csökken, majd teljesen elmarad (URL1).

A katonák többféle okból is fogyaszthatnak kábítószert háború alatt, ezek közül az alábbi indokok a legjellemzőbbek:

- Teljesítménynövelés: Gyakran használnak stimulánsokat, hogy a fáradtság ellenére ébren és éberen maradjanak
- Sérülések és fájdalom kezelése: A morfiumot és más ópiátokat a csatatérről származó fájdalom és sérülések kezelésére használják.
- Érzéstelenítés műtéthez: A morfiumot anesztetikumként is használták a háború közben, terepi amputációkhoz - már az amerikai polgárháború idején.
- Bajtársi kötődés kialakítása/elmélyítése: Az alkohollal és kábítószerrel végzett „rituálék" kéz a kézben járnak a háborús időkkel, a közös használat nyugalmi időben segíti azt, hogy a katonák jobban kötődjenek egymáshoz.
- Az unalom kezelése: Gyakran azért fordulnak droghoz és alkoholhoz, mert unatkoznak, és nincs más dolguk.
- A harci stressz kezelése: Azt érzékelik, hogy a kábítószerek segíthetnek levenni az vállukról a terheket, és használatuk által könnyebben kezelhetik a harc heves stresszét és traumáját.

Polgárháború

Amint a bevezetésben olvasható, az amerikai polgárháború az első háború, melyben dokumentálták a kábítószer-használatot. A polgárháború drogja a leírások szerint a morfium volt. Az egyik szakszervezeti tiszt a parancsnokság tagjaival állítólag naponta itatott ópiumot - a vérhas megelőzésére. A katonák ennek rabjaként hagyták el a háborút, a szerhasználatot otthon is folytatták, ahol az ópium szintén könnyen elérhető drognak számított. Becslések szerint 400.000 katona tért haza a frontról

morfiumfüggőként, ami miatt a morfiumfüggőséget akkoriban „katonabetegségnek” nevezték (URL2).

Első világháború

Az első világháború alatt a kormány cigarettát adott a katonáknak, hogy ezzel enyhítse az unalmat és csökkentse a stresszt. A háború előtt az amerikai katonák kevesebb, mint 0,5%-a fogyasztott rendszeresen cigarettát, a végére körülbelül 14 millió cigarettát osztottak szét naponta. A cigaretta mellett Lukasz Kamienski, az Amerikai Tanulmányok és Lengyel Diaszpóra Intézetének politológia professzora, a Shooting Up: A Short History of Drugs and War című könyv szerzője szerint a háború másik drogja a kokain volt. A kokain a katonák számára megoldást jelentett az energiaszint növelésére, a fáradtság leküzdésére és a háborús szorongás csökkentésére. Akkor vált igazán elterjedtté, amikor a brit hadsereg megalkotta a „Forced March” néven ismert kábítószert, amely kokain és kóladió kivonat kombinációja. A gyógyszert a katonák ezután háborús segélyként kérték magukhoz a frontra. Így feleségeik és barátnőik közül sokan készségesen küldtek kokaint és heroint a londoni gyógyszerészektől vásárolt csomagokban, amelyeken a „hasznos ajándékok a fronton lévő barátoknak”, vagy az „üdvözlőajándékok a fronton lévő barátoknak” feliratok szerepeltek (Kamienski 2016).

Második világháború

1939 és 1945 között az amfetamint (speed) használó személyek legnagyobb arányban a katonák voltak. Ezt a trendet a nácik indították el, választott gyógyszerük a Pervitin volt, a kristály-meth egy korai változata, pirula formában, amit 1937-ben szabadalmaztattak. A gyógyszert katonai felhasználásra hozták forgalomba az önbizalom erősítésére, a fizikai energia és a teljesítmény fokozására, valamint a fáradtság leküzdésére. A németek kokain rágógumit is készítettek, amely segített az egyszemélyes tengeralattjárók

pilótáinak ébren és éberen maradni. Azonban ezek közül a férfiak közül sokan idegösszeomlást kaptak a kábítószer használatától és a hosszabb ideig tartó, kis zárt térben való egyedül tartózkodástól.
A történészek becslése szerint a német hadsereg katonái nagyjából 200 millió metamfetamint fogyasztottak el a második világháború alatt. Csokoládékat is gyártottak, amelyek 13 mg hatóanyagot tartalmaztak, ami jóval többnek számított, mint a szokásos 3 mg-os tabletták koncentrációja (URL3). A Pervitin segítségével a német katonák napokig vonulhattak szó szerint megállás nélkül - akár 50 órát is ébren töltve.
A Pervitinnek azonban számos káros hatása volt, mint a szédülés, izzadás, depresszió, hallucinációk és függőség. Néhány katona szívelégtelenségben halt meg, míg mások kábítószer okozta pszichózisok során agyonlőtték magukat.

Az Egyesült Államok, Japán és Nagy-Britannia követte Németország példáját, és szintén amfetaminnal látta el csapatait. A brit hadsereg becslések szerint 72 millió Benzedrine (amfetamin) tablettát fogyasztott el a háború alatt. A britek állítólag nagyon gyors győzelmet arattak a németek felett a második El alamein-i csatában, miután tábornokuk, Bernard Montgomery nagyjából 100 000 amfetamin tablettát adott át csapatainak.

Az amerikai hadsereg még több amfetamint használt, mint a britek. A Pentagon 250-500 millió Benzedrine tablettát bocsátott az amerikai csapatok rendelkezésére a háború alatt. A Benzedrine-t 1942-ben adták az amerikai vadászgép pilóta felszereléshez, és 1943-ban kiterjesztették ezt a gyakorlatot a gyalogságra is. Az amerikai katonák megközelítőleg 15%-a szedte rendszeresen a kábítószert.

A japán hadsereg széles körben használt metamfetamint a háború alatt. Ezt Philopon néven árulták, a nevét a görög philoponus szóról kapta, ami azt jelenti, hogy „aki szereti a munkát”. A hadsereg serkentőként forgalmazta, adta katonáinak, hogy hosszú ideig ébren tudjanak maradni és

éberek legyenek. A háború után a szer civilek kezébe került, így a metamfetamin-függőség járvánnyá vált. Az 1950-es évek elején becslések szerint 550 000 függő volt az országban. Ezen felül a japán kamikaze pilóták egy pohár szakét ittak búcsúpartijukon. Az alkohol segített nekik ellazulni, miközben öngyilkos küldetésükre vártak, és szembe kellett nézniük korai halálukkal (URL4).

Vietnámi háború

A speed a vietnami háborúban is az amerikai katonák kedvelt drogja volt. Az amerikai hadsereg 1966 és 1969 között 225 millió tabletta dextroamfetamint bocsátott ki, ami kétszer olyan erős, mint a második világháború alatt használt Benzedrine tabletta. Ezeket az úgynevezett „Pep-tablettákat" úgy adták ki, mint a cukorkát, anélkül, hogy meghatározták volna az adagolást, vagy a lehetséges használat gyakoriságát.
A speed azonban korántsem az egyetlen drog volt, amit ebben a háborúban használtak. A kábítószer-használat Vietnámban meglehetősen elterjedt volt. A katonák legalább fele marihuánát, egyharmaduk pedig heroint vagy ópiumot fogyasztott (URL5).
Kamienski szerint a vietnámi háborúban az amerikai katonaság körében a kábítószer-használat mértéke példátlan volt. Például a különleges küldetésekre induló katonáknak szteroid injekciót adtak be, valamint olyan orvosi készleteket adtak át nekik, ami 6 dextroamfetamin tablettát, 12 Darvon tablettát (enyhe opioid fájdalomcsillapító) és 24 tabletta Kodeint (egy másik opioid fájdalomcsillapítót) tartalmaztak (Kamienski 2016).
Az amerikai védelmi minisztérium nyugtatókat és neuroleptikumokat is biztosított a katonáknak, hogy segítsenek leküzdeni a háborúval járó intenzív stresszt és lelki összeomlásokat. A történelem során először adtak a hadsereg tagjainak antipszichotikumokat, például Klórpromazint. Habár ezek a gyógyszerek rövidtávon drasztikusan csökkentették a mentális összeomlások számát, megoldást nem jelentettek azokra, hiszen pszichoterápia nélkül adták őket.

További problémát jelentett, hogy a katonák nem tudták kontrollált körülmények közt elhagyni a kábítószert mielőtt hazaküldték volna őket. Így komoly megvonási tüneteik voltak a hazafelé tartó járaton. A hazaérkezőknek alig vagy egyáltalán nem ajánlottak támogatást, pedig a legtöbben függőségekkel és poszttraumás stressz szindrómával (PTSD: post-traumatic stress disorder) küzdöttek. A PTSD-ben szenvedő vietnámi veteránok pontos száma nem ismert, de a becslések 400 000 és 1,5 millió között mozognak (Kamienski 2016).

Iraki és afganisztáni háború

Az alkohollal és a kábítószerrel való visszaélés a háborúban még ma is probléma az amerikai hadseregben. Valójában az alkoholfogyasztás elterjedtebb a katona férfiak és nők körében, mint a civilek közt. Egy 2008-as felmérés szerint az aktív szolgálatot teljesítő tagok csaknem fele számolt be mértéktelen alkoholfogyasztásról, ami egy évtized alatt 35%-os növekedést jelent. A kutatások azt mutatják, hogy a mértéktelen ivás aránya még magasabb azoknál, akik éles harci helyzeteknek vannak kitéve (URL6).

A tiltott kábítószer-használat ritkábban fordul elő a katonaság körében, mint a lakosság körében, de a vényköteles kábítószer-használat egyre növekszik. Az amerikai védelmi minisztérium adatai szerint az iraki háború alatt az aktív szolgálatot teljesítő csapatok számára kiadott vényköteles kábítószerek száma jelentősen megnőtt, 2003 októberében havi 33 000 volt, 2007 szeptemberében pedig havi 50 000.

A kutatások azt mutatják, hogy az olyan vényköteles opioidokkal élnek vissza a leggyakrabban, mint a Percocet, az OxyContin és a Vicodin. A Red Bull italokat, a NoDozt és a Dexedrine tablettákat szintén széles körben használják az energia és az éberség fenntartására. Amikor elérkezik a pihenés ideje, vényköteles gyógyszereket szednek be, hogy

enyhítsék a szorongást és el tudjanak aludni, mint az Ambien, a Restoril és más benzodiazepinek.
Számos tényező közrejátszik a vényköteles gyógyszerekkel és alkohollal való visszaélésben a mai aktív szolgálatot teljesítő katonák körében, például a traumás agysérülés - azoknál a katonáknál, akik súlyos traumás agysérülést szenvedtek, ami 20 perces vagy hosszabb eszméletvesztést eredményezett, nagyobb valószínűséggel alakul ki alkoholprobléma -, a stresszkezelés - fájdalmak és érzelmi traumák okozta tünetek csillapítása, elnyomása, rémálmok megszüntetése.

Veteránok és szerhasználat

Sok veterán miután hazatér a háborúból, újabb harcba kezd, de ezúttal az alkohol- és kábítószer-függőséggel, poszttraumás stressz szindrómával és más mentális betegségekkel küzd. A polgári lakossághoz képest a veteránok nagyobb valószínűséggel fogyasztanak alkoholt. A National Institute on Drug Abuse által közölt egyik tanulmányban az Irakból és Afganisztánból hazatérő veteránok közül négyből egy mentális betegség, és hatból egy PTSD tüneteit jelentette (URL6).

Az öngyilkosságok aránya korábban alacsonyabb volt a katonaság körében, mint a lakosság körében. A katonai öngyilkosságok aránya azonban 2004-ben emelkedni kezdett, és 2008-ra meghaladta a civil lakosságét. A hadsereg öngyilkosság-megelőzési munkacsoportja 2010-ben kiadott egy jelentést, amely szerint az aktív szolgálatban elkövetett öngyilkosságok 29%-a alkohol- vagy kábítószer-használattal járt együtt (URL6).

A kormányhivataloknak, a függőségekkel foglalkozó szakembereknek és más mentális egészségügyi szakembereknek továbbra is támogatniuk kell azokat a veteránokat, akik szerfüggőként térnek vissza a „normális életbe” és/vagy PTSD-ben, illetve más mentális zavarban szenvednek.

Békeidőben

Az 1980-as években fordulópont következett be a hadseregek drogpolitikájában. Ekkor az illetékes szervek már nyíltan felvállalták az illegális kábítószerek okozta károkat és problémákat. Az amerikai Védelmi Minisztérium megkezdte a hadsereg kábítószer-mentesítési programjának kidolgozását, aminek keretében a 90-es évektől már minden állományban lévő katona köteles alávetnie magát szűrésnek, amennyiben az eredménye pozitív az illegális pszichoaktív szerek használatára vonatkozóan. A mintavételt a katona megtagadhatja, ebben az esetben azonban azonnali hatállyal felfüggesztik és elbocsátják a seregből. (Lenkey 2008)

Ugyanezt az eljárásrendet követi a görög, francia és német hadsereg, ahol az elbocsátást szintén büntetőjogi eljárás is követi. A felsorolt nemzetek katonái számára kizárólag csak a civil szférában, azaz a katonaság kötelékén kívül van lehetőségük rehabilitációra. Az Egyesült Királyság Haderejében is a zéró tolerancia elve van érvényben - tehát az illegális szerek kimutatását szintén azonnali hatállyal történő elbocsátás és büntetőeljárás követi, viszont a marihuána kimutatása kivételt képez. Amennyiben a katona szervezetéből THC-t mutatnak ki, elbocsátják ugyan az érintettet, de nem jelentik fel (Lenkey 2008).

Általánosan elmondható, hogy a NATO tagállamok saját hatáskörben dönthetnek arról, hogy hogyan szabályozzák és szankcionálják a drogfogyasztást saját hadseregeikben. Ennek oka, hogy a NATO-nak nincs a nemzeti hadseregek kötelékéből kiemelt, önálló hadereje, így nem merül fel tehát az egységes, intézményesített drogstratégia iránti igény. (Lenkey 2008)

Magyarország

Hazánkban azokban az időkben is foglalkoztak megelőzéssel, amikor alapvetően béke jellemezte a mindennapokat. Az 1970-es években még nem volt hiteles vizsgálat arra vonatkozóan,

hogy a Magyar Néphadseregben szolgáló katonák milyen arányban fogyasztanak narkotikumokat, hiszen a kábítószer-fogyasztás büntetőjogi szankcionálása kérdésében is csak 1986-ban született meg az egységes álláspont (Lenkey 2008).

A civil lakosságban végbement szerhasználattal kapcsolatos változások azonban hatással voltak a hivatásos sorállomány körében történő fogyasztásra. Itt azonban a korábban tárgyalt trendekkel ellentétben már nem arról volt szó, hogy a vezetők különféle célból (pl. teljesítményfokozás) látták el állományukat narkotikumokkal, hanem a katonaság kötelékében lévő személyek rekreációs szerhasználatának visszaszorítása jelent meg megoldandó feladatként. A 90-es évek második felében már a sorkatonai szolgálatot teljesítő fiatalok alapkiképzésének része volt az információátadást fókuszba helyező drogprevenció, amit a 2000-es években a zéró tolerancia elvének bevezetése követett. A Magyar Honvédség állománya körében azóta is folyamatos drogszűréseket végez, melyek a kábítószer fogyasztás felderítését és bizonyítását célozzák (Lenkey 2008). A Honvédség jelenlegi rendelkezése alapján a kábítószerrel való visszaélés miatt elrendelt büntetőeljárás mellett, a bűncselekményt elkövető katonával szemben méltatlansági eljárást kell lefolytatni, ami az állományviszony megszüntetésével jár.

Összefoglalás

A kábítószer-probléma vonatkozásában általában arról beszélünk, hogy a kábítószer-fogyasztás elérte az iskolákat, a munkahelyeket, a játszótereket és a társadalom kisebb-nagyobb csoportjait. A nemrég kirobbant ukrán-orosz háború miatt azonban érdemes egy pillantást vetni a harcászati alakulatokra, ugyanis a hadsereg sem mentes ezektől a jelenségektől, hisz ahogy a polgári lakosság, úgy a katonák is használnak és használtak drogokat, különösen a nagy pszichés megterhelést okozó háborúk idején (Félegyházi 2001).

Valószínűleg a szomszédunkban villámháborúnak induló, azóta azonban elhúzódó összecsapás-sorozat, amely egy nemzet egészét, jövőjét, olykor ártatlan civileket is érint, biztosan a komoly pszichés megterhelést jelentő kategória felé halad. Csak remélni tudjuk, hogy néhány év múlva a béke időszakában nem az ukrán katonák dorghasználatáról, majd későbbi társadalmi integrációjukról kell értekeznünk.

Felhasznált irodalom

Lukasz Kamienski (2016), Shooting Up - A short History of Drugs and War.

Lenkey László (2008), A védelmi szférában folytatott kábítószer bűnözés elleni küzdelem katonai biztonsági és kriminálpolitikai aspektusai a globalizált drogprevenció tükrében.

Félegyházi Török Imre (2001), A drogprevenció feladatai a légierő csapatainál. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Repüléstudományi közlemények, 2001, XIII. évf. 32.szám.

URL1: National Institute on Drug Abuse (2019), Substance Use and Military Life.

URL2: Trickey, Erick (2018), Inside the Story of America's 19th Century Opiate Addiction, Smithsonian Magazine.

URL3: Andreas, Peter (2020), How Methamphetamine Became a Key Part of Nazi Military Strategy, TIME Magazine.

URL4: Ito, M. (2014), Dealing with addiction: Japan's Drug Problem, Japan Times.

URL5: Janos, Adam. (Updated: Aug 29, 2018 Original: Apr 18, 2018), G.I.'s Drug Use in Vietnam Soared – With Their Commanders' Help, History.com.

URL6: National Institute on Drug Abuse (2019), Substance Use and Military Life.